

Delq.kv
Tekniska kontoret
Ludvika kommun
Fastighetsavdelningen
771 82 LUDVIKA

Kulturmiljöenheten
Antikvarie Anders Gottberg
Direktnr. 023 - 81 746
Faxnr. 023 - 81 224
anders.gottberg@lansstyrelsen.se

Byggnadsminnesförklaring av Nyhammars spannmålmagasin, fastigheten Saxhyttan 4:411, Grangärde socken, Ludvika kommun.

Länsstyrelsens beslut

Länsstyrelsen beslutar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML) att förklara Nyhammars spannmålmagasin, Grangärde socken och Ludvika kommun, för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt samma lag och kapitel 2 § följande skyddsföreskrifter:

1. Skyddsföreskrifterna omfattar spannmålmagasinet som markerats på situationsplanen. Skyddsområdet omfattar det avgränsade området på situationsplanen.
2. Byggnaden får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sitt yttre.
3. I byggnaden får inte göras ingrepp i stomme, i rumsindelning eller i fast inredning. Till fast inredning räknas också golvluckor, bevarade sädesbingar och rester av lyftanordning.
4. Byggnaden ska underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbete ska utföras med traditionella byggnadsmaterial, färger och metoder på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
5. Det område som på bilagda situationsplan avgränsats kring byggnaden ska vårdas och hållas i sådant skick att byggnadens utseende och karaktär inte förvanskas.

Samråd ska ske med Länsstyrelsen i frågor som rör vård och underhåll av byggnaderna och området.

Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till sådana förändringar.

Redogörelse för ärendet

Frågan om byggnadsminnesförklaring väcktes den 20 februari 1991 av Grangärde Hembygdsförening. Samråd har i ärendet skett med Riksantikvarieämbetet, Dalarnas museum och Ludvika kommun.

2009-12-16 beslöt. *Sk*
Kopia till If = BMY-req. Az

Nyhammars spannmålmagasin speglar den betydelse Grangärde kyrkby hade såväl som sockencentrum och lastageplats som för bygdens och brukens försörjning i det tidigmoderna Västerbergslagen. Det välbevarade magasinet är en viktig del av historien om den i Bergslagen speciella metoden att bygga med slagg. Under en begränsad period på 1800-talet utvecklades metoden även till en medveten arkitektur, den Forsgrenska stilen. Nyhammars spannmålmagasin i Forsgrens stil representerar ett säregt inslag i svensk byggnadskultur.

Nyhammars spannmålmagasin, även kallat Stora sjömagasinet, uppfördes på 1850-talet vid Bysjöns strand mitt i Grangärde kyrkby. Grangärde kyrkby är samlad på en uppodlad landrensa mellan sjöarna Bysjön och Björken.

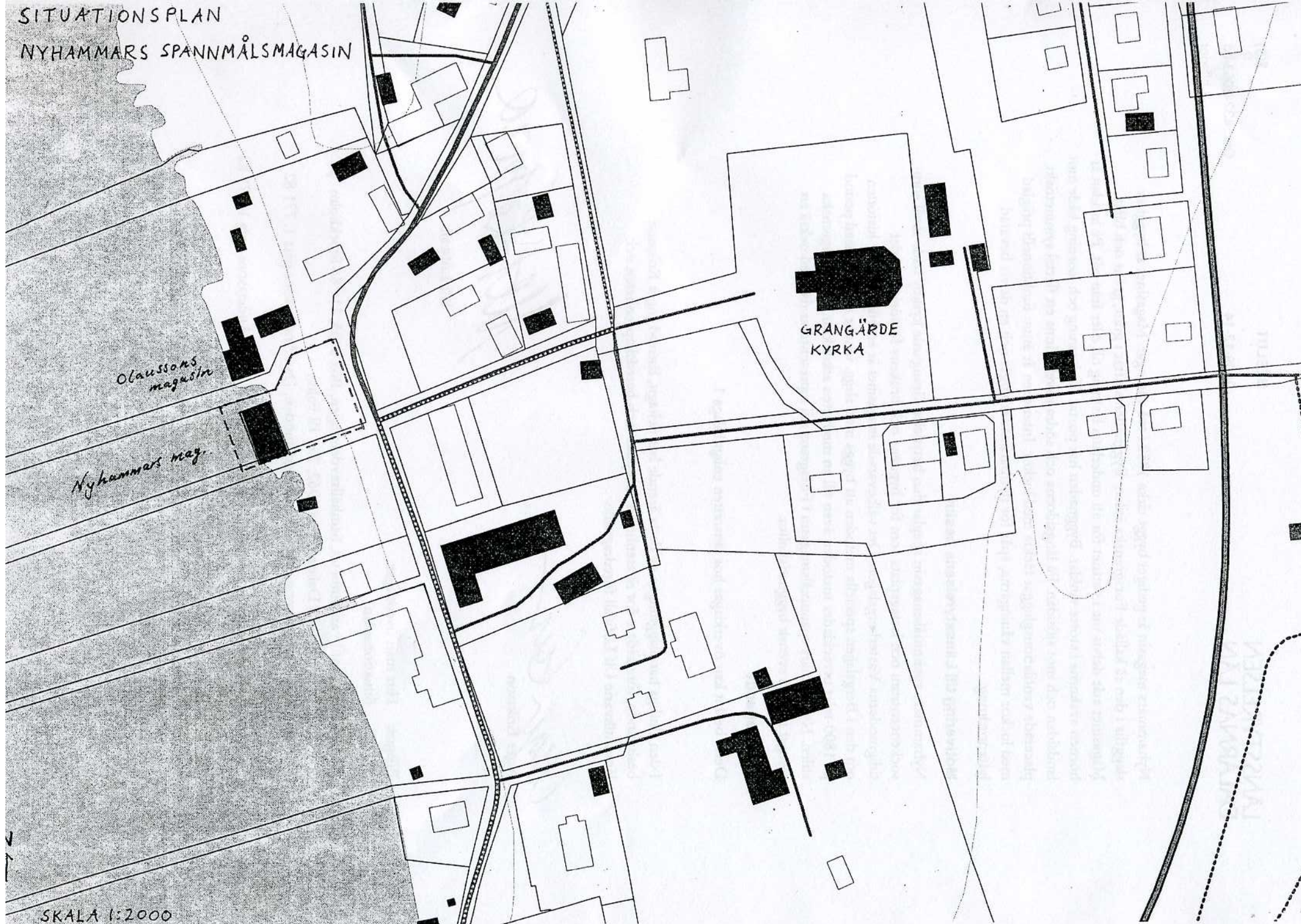
Den historiska bebyggelsemiljön illustrerar den betydelse byn har haft för Västerbergslagen fram till början av 1900-talet. Kring Bysjön fanns ett flertal bruk och hyttor såsom Nyhammar och Saxhyttan i norr, Norså och Västansjö i väster och Norhyttan och Sunnansjö i söder. Sjöarna var viktiga transportleder för bruken och hyttorna. För såväl bygdens som brukens försörjning var behovet av spannmål stort medan marginalen mellan tillgång och efterfrågan var liten. Uppförandet av kronomagasin i länen samt av sockenmagasin syftade till att möjliggöra lån av spannmål och utsäde under år med missväxt. Även brukens lantegendomar uppförde sådana magasin och kring år 1850 skaffade Nyhammars bruk två magasin i Grangärde kyrkby. Ett befintligt brygg- och brännerihus byggdes om till förvaring av spannmål, det så kallade Olaussonska magasinet. Intill uppfördes ett andra magasin, Nyhammars spannmålmagasin.

Masugnsslagg är en restprodukt från järnframställningen och användes som byggnadsmaterial i Bergslagen från mitten av 1700-talet till början av 1900-talet. Slaggtegel förekom i murade och slaggflis även i gjutna konstruktioner. Byggnadstekniken utvecklades i den uppfinningsrika tidsandan av brandskyddsskäl likväl som för att virke behövdes bättre till gruvor och kolning. Kännetecknade för en av dessa tekniker, som utvecklades av Eric Geisler, var bland annat att byggnaderna putsades. Putsen dolde det underliggande materialet och byggnaden fick därigenom en vedertagen gestaltning. Olof Forsgren var ingenjör och disponent under 1800-talets första hälft. Forsgrens stil vilade på och blev en variant av det som kom att kallas Geislers teknik. Han utvecklade ett nytt uttryck vid murning av väggar med slaggflis. Endast lister och omfattningar fick vit puts. Genom att det bärande materialet i konstruktionen lämnades väl synligt som ett estetiskt huvudinslag, skilde sig de Forsgrenska slagghusen från de flesta andra samtida hus av sten eller slagg. Enligt uppgift finns idag i Västerbergslagen ett femtiotal byggnader i den Forsgrenska stilen, vilket är merparten av de som återstår.

Det var typen av järnmalm och smälttekniken i hyttorna som utgjorde förutsättning för materialet och dess lämplighet för byggande. Malmen i Västerbergslagen innehöll bland annat både kvarts, kisel och fosfor, vilket försvårade den metallurgiska processen. Även slaggen blev spröd och svår att hålla samman grund av malmens sammansättning av gångarter. Slaggtegel blev svåra att gjuta. I Västerbergslagen dominerade till mitten av 1800-talet därför slaggflis framför det mer förädlade slaggteglet som biprodukt i hyttorna. Slaggflis kallas också stjärtslagg och slaggtegel för slaggostrar.

SITUATIONSPLAN

NYHAMMARS SPANNMÅLSMAGASIN

GRANGÄRDE
KYRKA

Olaussons
magasin

Nyhammars mag.

SKALA 1:2000

Nyhammars magasin är gediget byggt cirka 1852 i två våningar. Magasinet är byggt av slaggflis i den så kallade Forsgrenska stilen. Byggnaden skiftar i grått, grönt och blått. Magasinet står delvis ute i vattnet för att underlätta lastning till eller från båt. På insidan är hörnen avskurna i större vinklar. Byggnaden har portar för lastning och lossning både mot landsidan och mot sjösidan. På långsidorna och södra gaveln finns ett flertal symmetriskt placerade ventilationsgluggar täckta med luckor. Interiören är ännu funktionellt präglad med luckor mellan våningarna, spår för flyttbara sädesbingar och en delvis bevarad lyftanordning.

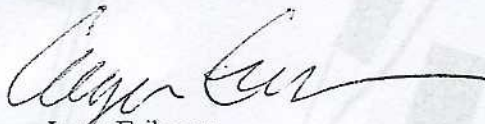
Motivering till Länsstyrelsens beslut

Nyhammars spannmålsmagasin speglar den betydelse Grangärde kyrkby hade såväl som sockencentrum och lastageplats som för bygdens och brukens försörjning i det tidigmoderna Västerbergslagen. Det välbevarade magasinet är en viktig del av historien om den i Bergslagen speciella metoden att bygga med slagg. Under en begränsad period på 1800-talet utvecklades metoden även till en medveten arkitektur, den Forsgrenska stilen. Nyhammars spannmålsmagasin i Forsgrens stil representerar därmed också ett säreget inslag i svensk byggnadskultur.

Överklagande

Detta beslut kan överklagas hos länsrätten enligt bilaga 1.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har deltagit, länsråd Inger Eriksson beslutande, företrädare för rättsenheten och plan- och beredskapsenheten och länsantikvarie Ulf Löfwall föredragande.

Inger Eriksson

Ulf Löfwall

Bilagor: Hur man överklagar
Situationsplan

Kopia till: Riksantikvarieämbetet, Samhällsavdelningen, Box 5405, 114 84 Stockholm ✓
Lantmäteriet i Dalarna, Box 1962, 791 19 Falun
Ludvika kommun, Miljö- och byggnämnden, Dan Anderssons gata 1, 771 82
Ludvika
Ludvika kommun, Kultur- och fritidsnämnden, Dan Anderssons gata 1, 771 82
Ludvika
Dalarnas museum, Box 22, 791 21 Falun
Grangärde Hembygdsförening, Att Anna-Karin Andersson, Fröjdberget 4,
770 14, Nyhammar